

ERRIALDE GUZTIEN EDESTIA

GREZITARRAK (K.A. 1200-323)

Europa'ren egun-sentian gagoz. Errialde asko ebiltzazan erakunde barik, ara ta ona ibiltzen, enda bizkorak, odol berokoak.

Onein artean agiri dira mongoliar apentzailleak, zaldiz ibiltzen zaleak. Inditarrakandik zerbait ikasi eben. Olakoen artean agertu zan Grezia, munduak ezagutu dauan giza-girorik ederrena sortu ebana.

Onein lurra arritsua, menditsua ta latza zan baiña mendietatik itxasora bitartean ibar-zerrenda luzeak aurkitu ebezan grezitarrak. Eta ibar-barrenetan uri alaiak egin ebezan. Ugariak ziran ibar-arteetako alorak eta aldapetako mastiak eta olibadiak. Ardiak be ugari eukezan eta ortik ateraten eben ain bearrezkoa eben artulea. Merkataritza eben beste aberats-bide bat.

Langille onak izan ziran antxiñako grezitar areik. Brontzeko tresnak eta buztinezko ontziak asko agertu dira lurralde aretan, marfillezkoak eta metalezkoak be bai.

Itxas-ontzi ariñenetan ebiltzazan, morroiak arraulari ebezela, euren merkataritzan arri-bitxiak, aleak, eunak zurezko gai apainduak saltzera eroateko.

Euren kaiak beti egozan jentez gaiñezka, azokarako beti gertu.

Ori ta guzti be, Grezian beartsu asko egoan, morroiak geiago, txabola koskorretan bizi izaten artilez narrua estaltzen ebela, ardau zurrutada batzuk orio-garauak eta ogi kopauak jaten.

Salerosleak diru-etxe edo bakuak be sortu ebezan azoketarako eta geroago aseguru-elkartea be bai.

Azoka (Geroago "agora") izan eben jaurketa arazoak konpontzeko lekua, eta olako urietan dau iturria erri-agintaritza edo "demokraziak" beste iñon baiño lenago. Ez ebezan legeak artzen errege ta abadeengandik, autarkiz aukeratzen ebezan euren agintariak. Orretarako batzarrean aurkezten ziran erri-arazoak: zergak, beste erriakaz artu-emonak, gudaritza eta abar. Jatorrak baiño ez ziran autarkidun eta jatorra izateko bertan jaioa izan bear zan. Morroiak ez eukien autarkirik, emakumeak be ez. Grezia'ko demokrazian amarretik bat ziran autarkidunak.

Agoraren ondoan egozan ikastolak eta gazte gitxi batzuk egiten eutsoezan euren maixuai itaunak eta euren erantzunak artuz ikasten eben, maieutika bidez.

Grezia'ko iparraldean egoan Olinpo mendia guztiz ezaguna zan, "jainkoen egoitza" eritxona, baiña erlejiñoak gitxi arduratzen ebezan eta euren akatsak jainkoai be ezarten eutsezan, baiña jainko orreik beti egozan erriaren alde Olinpo'ko euren egoizetik. Zeuz zan nagusi, Era bere emaztea. Zeuz'en anai bat zan uren jainkoa eta arreba bat leorraren jainkoemea. Lurpearen jainkoa be orrein etxeko zan. Atenaisa zan jakiturian jainkoemea, eta batez be Atenas uria zainitzen eban alboko tontorrean bere jauretzea ebala. Itxasotik ikusten zan jauretze ori eta ara begiratzen eben

mariñelak estualdietan. Zeuz'en semea zan Apolo'k gidatzen eban eguzki-gurdia. Jainkoen inguruak ipuin luzeak edesten ebezan.

Erlejiño onek ez eukan geroko bizitzearen ardurarik.

Jainkoai eleiz bikaiñak, eta marfillezko irudi ederak egin eutsezan Olinpo'tik begira egozan jainko arei. Euren omenez egiten ebezan abestiak, dantzak eta ariñeketak, joko, jolas eta jai aundiak. Oneik biurtu ziran gero Olinpo-joko. Antzerki-ikuskitzuna be eratzen ebezan eta olako gaien idazleak ospetsu biurtu ziran.

Punterengo uria Atenai zan eta an sortu ziran etxe-giñik bikaiñenak, irudigille entzutetsuak, jakitunik aundienak eta pentsalaririk onenak.

Atenai'ren urrengo datorkuz beste uri batzuk: Teba, Korinto, Esparta. Esparta onek ekarri ebezan guda-bideak eta gorrotoa Grezi'ra, erritar guztiak gudari biurtu-ondoren.

Pertsia sortu jaken alboan eta oneikaz Maraton zelaian guda ikaragarriak gertatu jakezan, baiña Esparta'tarrak Termopilas mendi-artean itxaron eutsen eta inguruko mendietara iges egin bear izan eben pertzurrak, baiña dollor batek mendibide ez jakiñetik eroan ebezan pertsitarrak atzeko aldera eta oneik, bizkarretik eraso eginda garbituak izan ziran Termopilas'eko grezitarrak. Pertsitarrak mendi tontoretan geratu ziran eta bildurgarriak ziran Atenai'tarrentzat. an ikusten eben ke-moltzo aundiak. Azkenean jatsi egin ziran eta Atenai'ri sua emon eta uria ondatu egin eben beronen edertasun guztiakaz. Itxasoan egin eben urrengo gudaketa eta pertsitarrak iges egin bear izan eben.

Atenai erreka izan ondoren, barri bat sortu eben ederragoa, Perikles agintari ebela, baiña atenaitarren eta Espartatarren gudak jarraitu eben alkar ondatu-arte.

Egoera larri orretan egozala, Mazedonia'tik agertu zan errege gogotsu bat, erri guztiak alkatuko zitua: Alexander. Onak sortu eban elendarren aro barria. Filipo'ren semea zan eta aitak greziatarren artean eziztaile on bat aurkitu eutsen, Aristoteles.

Alexander'entzat ez zan naikoa Mazedonia, ez eta Grezia osoa be, Asia txikira joan zan guda egiten, andik lau urteren barruan Ejipto'raiño eldu zan bideko jentetza eta erri guztiak zapalduz, Babilonia, Asiria eta Pertsia bera be bai ango satrapak menperatuz, erregea kendu eta bera jarri zan errege-aulkian. India'ra be eldu zan, mendiak zear, baiña bere gudariak aspertu egin jakozan urteen joanean eta Indo ibaia igaro bear zanean, gudariak "planto" egin eutsen. Alexander'ek ez eukan atzera egitea baiño beste biderik, baiña ogeta amairu urtekoa zala sukarrak jota il zan Babilonia'n munduaren jabe zala.

Olazar'tar Martin'ek